

Процес “зняття” новоутворень в якісно новому рівні психічної регуляції (особистісній саморегуляції) і пов’язана з цим реорганізація структур розвитку, супроводжуються в старшому підлітковому віці явищами тимчасової і закономірної дестабілізації поведінкового симптомокомплексу підлітків як суб’єктів різних форм діяльності і спілкування, що виявляється у зниженні їх здатності демонструвати стабільну відповідальну, самостійну, довільну поведінку.

Список використаних джерел

1. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности:[Монография]. – М.:Просвещение, 1980. – 185 с.
2. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности: [Учеб.пособие]. – М.:Просвещение, 1985.– 319 с.
3. Пейсахов Н.М. Закономерности динамики психических явлений: [Монография]. –Казань: КГУ,1984. – 321 с.
4. Потапчук Л.В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: Дис... канд. психол. наук:19.00.07. – Луцьк, 2001. –205 с.

Шило О. С.

Дослідження готовності та реалізованості потреби у саморозвитку майбутніх вчителів

Сучасні соціально-економічні та політичні умови актуалізували потребу в людях, здатних до продуктивної самореалізації через самопізнання, самовизначення, тобто здатних до активного саморозвитку. Це ставить перед освітньою системою питання про стимулювання саморозвитку особистості, що знайшло відображення в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»). Дуже важливим є те, щоб саморозвиток й особистісне становлення стали життєвими орієнтирами для самої людини – освіта створює умови розвитку і саморозвитку особистості, скористатися наданими ресурсами може лише сама людина. Саме тому в сучасній психолого-педагогічній науці загострюється інтерес до суб’єктності людини; відбувається перегляд, переосмислення впливових факторів її розвитку і саморозвитку.

В умовах поширення свободи і відповідальності особистості саморозвиток стає не тільки необхідним засобом самоствердження, а й незамінним суб’єктивним фактором становлення та розвитку, соціалізації й індивідуалізації особистості.

Питання саморозвитку особистості, усвідомлення його форм привертала до себе увагу ще з античності, але предметом пильного аналізу стала переважно у другій половині ХХ століття. Найбільші зусилля в її дослідженні докладалися представниками психолого-педагогічного напрямку.

Проблему саморозвитку особистості досліджували багато науковців, але розмаїття їх підходів та методів не дає однозначного визначення дефініції «саморозвиток». Наприклад, «Енциклопедичний словник» подає таке

визначення саморозвитку – здатність системи до подолання протиріч свого розвитку власними зусиллями, здатність до самоврядування; «Тлумачний словник Єфремової» – 1) Розумовий або фізичний розвиток людини шляхом самостійних занять, вправ, 2) Розвиток власними силами, без сприяння будь-яких зовнішніх сил; «Тлумачний словник Ушакова» – 1) Розвиток власних сил, фізичних і розумових, на основі самодіяльності, самостійних занять, 2) Розвиток, що відбувається силою внутрішніх причин, незалежно від зовнішніх чинників, саморух; у «Психологічній енциклопедії» знаходимо – 1) зростання «Я», рух до емоційної і когнітивної зрілості, 2) В моделі Маслоу - стадіальний рух до самоактуалізації – свідомо зміна або збереження в незмінному вигляді Я-самості, обраними особистістю способами

Тобто, незважаючи на певні розбіжності, у всіх визначеннях підкреслюється, що саморозвиток відбувається за рахунок власних зусиль, у самостійно організованій діяльності, завдяки свідомому вибору особистості. Але представники різних психологічних шкіл розглядають цей процес з різних сторін, виокремлюючи певні його компоненти, чинники, складові, рушійні сили.

Проведений теоретичний аналіз показав різноплановість і широку варіативність наявних у психологічній літературі трактувань саморозвитку. З огляду на рушійні сили саморозвитку, його розуміють як спонтанний природообумовлений процес (К.Роджерс, А.Маслоу, Ф.Перлз); соціокультурний процес свідомої самопобудови (А.Адлер, В.Франкл, Р.Бернс, Е.Еріксон); саморух, що є наслідком внутрішніх протиріч (Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, Д.І.Фельдштейн). Саморозвиток пов'язують з суб'єктною активністю людини, що проявляється через самопізнання і самоперетворення (Н.В.Богданович, В.О.Татенко, Т.М.Титаренко, В.Г.Моргун); пошуком власного місця у суспільстві, розвитком загальнолюдського в конкретному індивіді (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, В.В.Давидов, В.А.Петровський); створенням власної індивідуальності, самопобудовою (В.П.Зінченко, І.С.Кон, Г.А.Цукерман, В.Г.Маралов, Л.М.Куликова). Засобом та одночасно результатом саморозвитку особистості вважають її моральне, духовне, творче зростання (І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, І.С.Булах, О.П.Колісник).

У більшості проаналізованих джерел поняття саморозвитку використовується як тотожне, синонімічне поняттям особистісного розвитку, самовдосконалення, особистісного зростання.

Деякі сучасні вчені (Е.А.Коваленко) розводять поняття некерованого (неусвідомленого, мимовільного) саморозвитку, коли індивід не ставить за мету змінити себе власними зусиллями, що здійснюється у стихійних формах (імітація, стихійна адаптація, гра) та керованого (усвідомленого) саморозвитку, в якому особистість виступає одночасно і суб'єктом цілеспрямованої діяльності, і об'єктом, який необхідно змінити за допомогою цієї діяльності, відбувається у формах (самовиховання, самоосвіта, самостворення, самовдосконалення).

Теорія особистісного росту й саморозвитку, яка набула поширення в сучасному освітньому середовищі, заснована на тезах про позитивну природу людини, цінність кожної особистості, спонукає до усвідомленого прагнення до максимально повного розкриття та реалізації власних потенційних можливостей, здатності самостійно визначати свій життєвий шлях і досягати поставлених цілей.

Аналізуючи дослідження психологів гуманістичного напрямку (А.Маслоу, К.Роджерс), можна стверджувати, що саморозвиток з їхньої точки зору – самореалізація, спрямована на власне зростання. Тобто саморозвиток розглядається як один з типів самореалізації (самоактуалізації) особистості.

Певні розбіжності дослідників існують стосовно чинників саморозвитку та впливу навчання на цей процес. Так, лінія розведення процесів саморозвитку і навчання простежується в дослідженнях Ж.Піаже, К.Роджерса, А.Маслоу та ін. Але, виходячи з визначення освіти, як процесу розвитку і саморозвитку особистості, що пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом людства, втіленим в знаннях, уміннях, творчій діяльності і емоційно-ціннісному ставленні до світу, про протиставлення цих процесів (навчання і саморозвиток) говорити досить складно. Крім того, на сучасному етапі гуманізації освіти в центр уваги ставиться учень як суб'єкт життя, як вільна і духовна особистість, що має потребу в саморозвитку.

Саме тому в значному масиві робіт навчання показано як вагомий чинник саморозвитку (Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, О.В.Запорожець, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, М.Й.Боришевський та ін.). П.Я.Гальперін, Г.К.Селевко, О.Г.Кучерявий, І.Ф.Харламов, А.Я.Арет, О.І.Кочетов, Л.І.Рувинський та ін. вважають, що процес навчання є способом організації розвитку і саморозвитку учнів.

У сучасній школі особливо важливо створити середовище, де активними суб'єктами розвитку виступатимуть не тільки безпосередньо учні, а й оточуючі їх дорослі: вчителі, наставники, батьки (Б.Д.Ельконін, О.С.Газман, С.В.Кульневич). Загальні підходи до організації такого середовища розглянуто в роботах багатьох науковців (Л.С.Виготський, Б.Д.Ельконін, Г.А.Цукерман, Л.М.Куликова, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, М.Й.Боришевський). Майбутня професія вчителя вимагає від студентів усвідомлення необхідності безперервного особистісного зростання.

Проведений аналіз моделей саморозвитку в працях Н.В.Богданович, В.Г.Маралова, Л.М.Куликової, Г.К.Селевко, В.А.Семиченко, О.Л.Мерзлякової та ін. дозволив виділити такі його ключові етапи: самопізнання, самопроекування та самореалізація.

Таким чином, саморозвиток особистості зазвичай розділяють на 3 послідовних етапи, які логічно змінюють один одного. Усе починається з самопізнання («який я є зараз»), потім вже йде планування діяльності, самопроекування («яким я хочу бути»). Практичні психологи наголошують на тому, що важливо спочатку розібратися, **куди** хочеш потрапити і **навіщо**, а потім вже починати активну діяльність. За умови правильного напрямку і плану

діяльності, цілі досягатимуться легко, а сам процес досягнення викликатиме приємні емоції.

Етап 1: Пізнай себе

Будь-які зміни починаються з розуміння себе: які у мене зараз проблеми, що відбувається зараз в моєму житті, чого я хочу.

Самоприйняття і саморозуміння є дуже важливими на цьому етапі. Важливо побачити правду про себе, зрозуміти і прийняти те, якими ви є сьогодні.

Ефективний саморозвиток особистості може розпочатися тільки після тотального самоприйняття з усіма достоїнствами, недоліками.

Етап 2: Змінюйся

Аби стати більш упевненою, сильною, щасливою людиною і таким чином змінити своє життя на краще необхідно змінити свою поведінку, свої думки, інколи навіть свої переконання.

Фокусування на тому, чого ти хочеш, на своїх цілях і прагнення це отримати, постійний самоконтроль поведінки, думок, відмова від стереотипів, що склалися протягом попереднього життя – ось запорука ефективного саморозвитку особистості, що, в свою чергу є ключем до успіхів особистості в будь-якій діяльності.

Неможливо отримати щось видатне і нове, зберігаючи колишній устрій життя, звички і реалізуючи ті ж дії, які ти здійснював раніше.

Етап 3: Формуй нові ефективні стратегії

Аналізуючи свій і чужий успішний досвід, необхідно відмітити, що було загального, які дії привели до бажаного результату. Потім зазвичай складається план дій, які можуть допомогти в досягненні мети.

Вчитися на своїх помилках, вивчати свій успішний досвід і успішний досвід інших людей – ось гасло цього етапу.

Отже, процес саморозвитку тісно пов'язаний з вольовими зусиллями. Потребує певного рівня мотиваційної та функціональної готовності, розвитку рефлексії та самоконтролю.

З метою з'ясування особливостей процесу саморозвитку майбутніх педагогів було проведено дослідження готовності до саморозвитку та реалізованості потреби у ньому. Важливою умовою саморозвитку є сформованість у студентів готовності до цього процесу. Низький рівень готовності до саморозвитку свідчить про відсутність потреби у самопізнанні та низьке усвідомлення можливостей самовдосконалення; середній рівень готовності притаманний студентам з недостатньо розвиненими самопізнавальним або функціональним компонентами; і лише наявність бажання пізнати себе і володіння засобами самовдосконалення характеризують високий рівень готовності до саморозвитку.

Експериментальне дослідження проводилося у листопаді 2009 – квітні 2010 років. У дослідженні взяли участь 68 студентів I-II курсу фізико-математичного та історичного факультетів КДПУ, віком 17-18 років.

Дослідження проводилося за допомогою методик «Готовність до саморозвитку», що включає в себе 2 компоненти: самопізнання («хочу знати себе») та функціональний («можу змінити себе»), та «Реалізація потреби у саморозвитку», яка визначає три рівні задоволеності потреби у саморозвитку: високий (розроблена та здійснюється чітка система заходів щодо саморозвитку), середній (саморозвиток відбувається час від часу, за рахунок зовнішніх впливів, чіткої системи не має) та низький (процес саморозвитку призупинений) [4].

Результати наочно представлені на рис. 1 та 2.

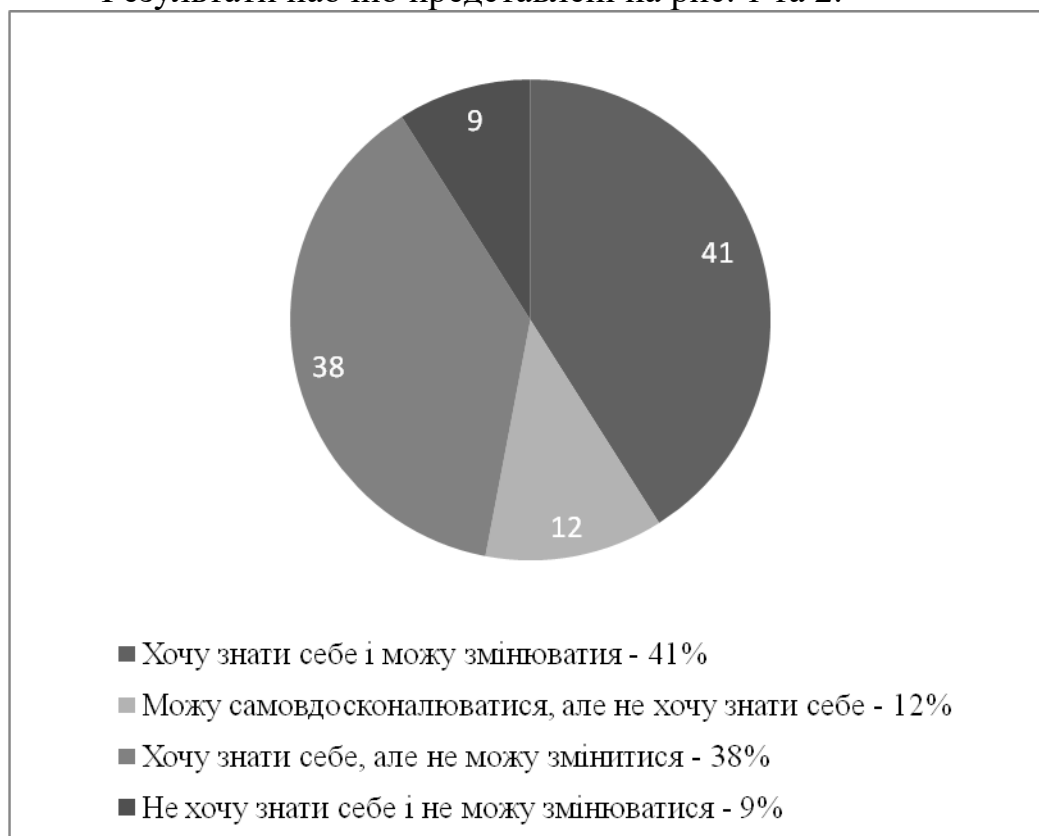

Рис.1. Розподіл студентів по групах за результатами методики «Готовність до саморозвитку»

Таким чином, проаналізувавши результати, ми встановили, що лише 9% опитаних студентів мають низький рівень готовності до саморозвитку, тобто в них відсутня потреба у самопізнанні та їм характерне низьке усвідомлення можливостей самовдосконалення. 50% студентів мають середній рівень готовності до саморозвитку, причому 12% властивий недостатній розвиток компоненту самопізнання (бажання знати себе), а 38% мають недостатній розвиток функціонального компоненту (можливості саморозвитку). Решта – 41% респондентів – демонструють наявність бажання пізнати себе і володіння засобами самовдосконалення, саме такі результати і характеризують високий рівень готовності цих студентів до саморозвитку.

Розглянемо результати вивчення ступеня реалізації потреби у саморозвитку (рис. 2).

Більшість студентів – 54% – знаходяться, як видно з діаграми, на середньому рівні реалізації потреби у саморозвитку, тобто не мають системи в

цій діяльності, їхній саморозвиток відбувається неорганізовано, багато в чому залежить від ситуацій, в які вони потрапили. Насправді усвідомленим саморозвитком відзначаються 44% опитаних студентів, що свідчить про наявність в них сформованої системи заходів щодо саморозвитку, крім того саморозвиток для них – цілеспрямована діяльність, яку вони виконують систематично.

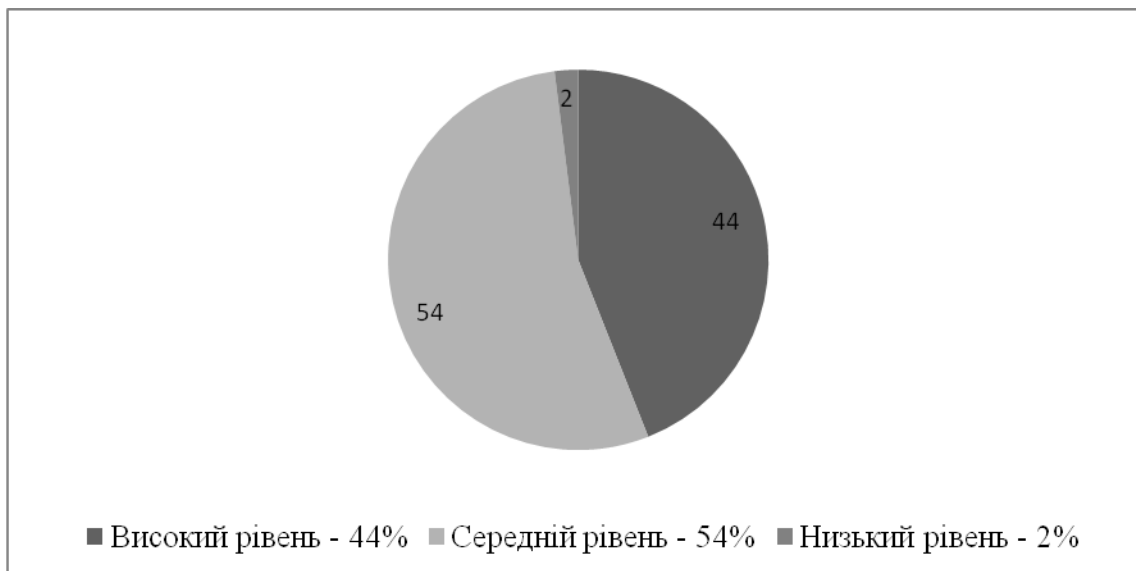

Рис. 2. Розподіл студентів по групах за результатами методики «Реалізація потреби у саморозвитку».

Низький рівень саморозвитку, фактично зупинений саморозвиток, продемонстрував 1 студент, що складає майже 2% опитаних. Розглянемо співвідношення результатів обох діагностичних процедур, це дозволить нам простежити залежність між отриманими даними, віднайти та зрозуміти можливу залежність між ними. Наочно результати дослідження подані на рис.3.

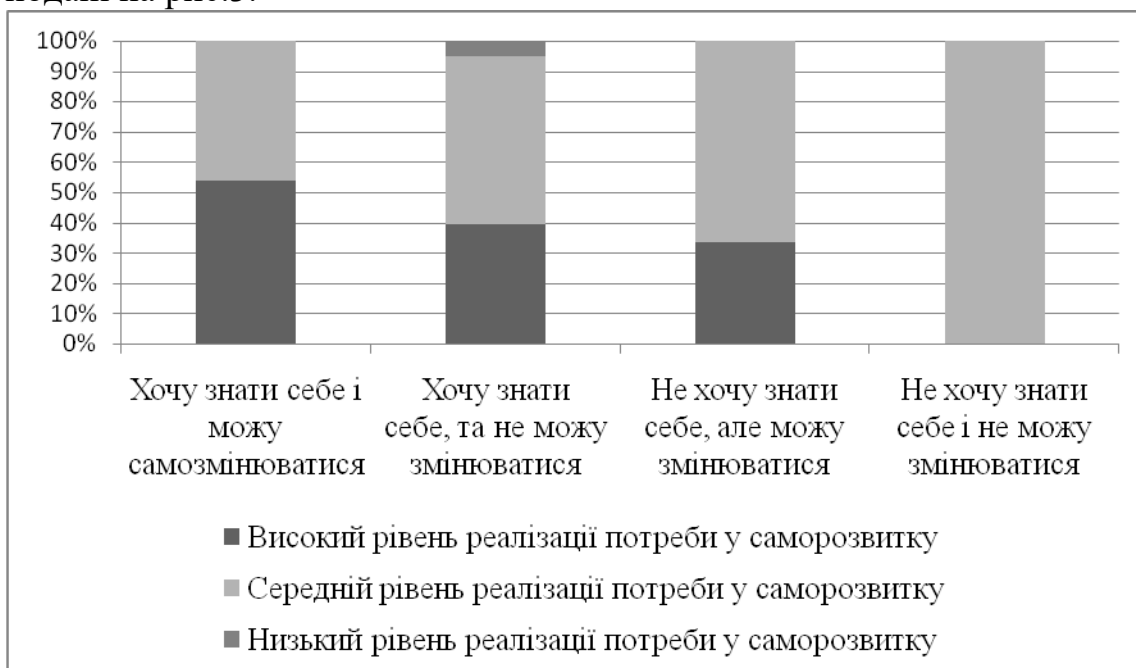

Рис. 3. Співвідношення даних дослідження за методиками «Готовність до саморозвитку» та «Реалізація потреби у саморозвитку».

Високий рівень готовності до саморозвитку продемонстрували 41% опитаних студентів, з них насправді активним (усвідомленим) саморозвитком, сформованою системою заходів щодо саморозвитку, а отже реалізованою на високому рівні потребою у саморозвиткові відзначено 54%, що складає 20% усієї вибірки. Тобто лише 20% майбутніх вчителів насправді готові до саморозвитку, роблять певні кроки в цьому напрямку і, вочевидь, задоволені своєю діяльністю щодо особистісного саморозвитку. Решта 46% студентів, що мають високий рівень готовності до саморозвитку, не мають такої системи, тому їхній саморозвиток відбувається стихійно, уривками, пасивно в залежності від умов, що склалися.

38% досліджуваних показали відсутність саме функціонального компоненту («хочу знати, та не можу змінюватися»). Цікавим видається той факт, що серед студентів, які потрапили до категорії тих, хто не може змінити себе 42% мають високий рівень реалізації потреби у саморозвиткові, тобто систематично працюють над собою, хоча, вочевидь, не задоволені результатом своїх зусиль. 54% – не мають певної системи, тому і вважають себе неспроможними до особистісного зростання. А один студент (2% респондентів) взагалі заходиться в стадії зупиненого саморозвитку.

Щодо 12% студентів зі зниженим компонентом самопізнання («можу змінитися, але не хочу знати себе»), то серед них також є ті, що реалізують потребу у саморозвитку – 25%, а також ті, що не виробили певної системи дій в цьому напрямку – 75%.

Низький рівень готовності до саморозвитку (відсутність мотивації саморозвитку та низьке усвідомлення можливостей самовдосконалення) продемонстрували лише 9% досліджуваних і всі вони знаходяться на середньому рівні задоволення потреби у саморозвитку, тобто цей процес відбувається безсистемно, хаотично, довільність та самокерованість відсутні.

Детальний аналіз отриманих результатів дозволяє говорити про два типи саморозвитку, які притаманні студентам: пасивного саморозвитку (стихійного, некерованого особистістю, залежного від зовнішніх, а не внутрішніх умов) та активного саморозвитку (усвідомлена мета, спланована діяльність, можливості самозвіту та самоконтролю).

Наостанок, хочеться відзначити кілька ключових положень щодо особистісного саморозвитку. Особистісна готовність до саморозвитку є універсальним видом готовності, початковою умовою для будь-якого виду діяльності, зокрема й до професійної. Вона закономірно проявляється і в інших видах діяльності: чи то діяльність з самопізнання, побутовій діяльності, творчій і т. д.

Важливою умовою саморозвитку особистості є контроль і самоконтроль, який виконує роль зворотного зв'язку.

Роль саморозвитку зростає у міру дорослішання і підвищення рівня організації людини: від індивіда до індивідуальності. Самореалізація тісно пов'язана з унікальністю та неповторністю людини.

Саморозвиток – усвідомлений і довільний процес. Без усвідомленого, вольового саморозвитку особистості не може бути досягнуто цілісності, соціальної зрілості особистості.

Очевидно, що, нажаль, далеко не всі майбутні педагоги знаходяться на шляху активного саморозвитку. Більшість (переважна) залишила цю діяльність на відкуп ситуації, умовам, які, крім того залежать більше не від них, а від оточуючих людей. Звичайно, враховуючи таке ставлення до власної особистості, очікувати, що прийшовши до школи, такий вчитель зможе надихнути вихованців на саморозвиток було б недоцільно.

Більш детальні, можливо лонгитюдні, дослідження можуть розкрити закономірності (як вікові, так і особистісні) становлення процесу саморозвитку особистості майбутнього вчителя. Тому проблема потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Мерзлякова О. Л. Психологічні чинники саморозвитку старшокласників у процесі навчання. / Олена Леонідівна Мерзлякова / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, Київ – 2010
2. Коваленко Е. А. Ціннісна природа усвідомленого саморозвитку особистості: соціально-філософський аналіз. / Едуард Анатолійович Коваленко / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, Харків – 2005
3. Садова Мирослава Анатоліївна УДК 159.923.2 психологічні складові потенціалу самореалізації особистості. / Мирослава Анатоліївна Садова / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня Кандидата психологічних наук, Луцьк – 2010
4. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов / - М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. - 490 с.

Ігнатенко О.В.

Ціннісні сімейні та репродуктивні орієнтації сучасної молоді

Проблеми, пов'язані з людськими цінностями, посідають одне з найважливіших місць в науках, які займаються вивченням особистості і суспільства. Тому важливого значення набуває дослідження проблем сімейних цінностей, що допоможе розкрити механізми впливу на становлення особистості й адаптуватися їй в нових умовах соціально-економічних відносин. Концептуальні, змістові та технологічні аспекти підвищення ефективності